04/04/2019

Όταν ο Άγγελος έψαλλε για πρώτη φορά το “Άξιον Εστί”

/ Αγιορείτικα

Αυτή η ιστορία-υπόμνημα δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο Νέο Μαρτυρολόγιο του αγίου Νικόδημου του Αγιορείτου απ’ όπου αναδημοσιεύτηκε πολλές φορές. Η σπουδαιότητα του κειμένου, η ακρίβεια του στη διήγηση και η γλαφυρότητά του μας αναγκάζουν να το δημοσιεύσουμε όπως έχει.

«Σεραφείμ του Θυηπόλου υπόμνημα περί του θαύματος του γενομένου υπό του Αρχαγγέλου Γαβριήλ εν τω Αγίω Όρει του Άθω· ήτοι περί του Αρχαγγελικού ύμνου του ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙΝ.

Εν τη ώρα δε του όρθρου, αναστάντες, έψαλλον και οι δύω την Ακολουθίαν όταν δε ήλθον εις την Τιμιωτέραν, ό μεν εντόπιος μοναχός, έψαλλε μόνον την «Τιμιωτέραν των Χερουβείμ», και καθ’ εξής έως τέλους· τον συνήθη δηλαδή, και παλαιόν ύμνον του Αγίου Κοσμά του ποιητού. Ο δε ξένος εκείνος μοναχός, κάμνοντας άλλην αρχήν του ύμνου, έψαλλεν ούτως· «Άξιον έστιν ως αληθώς, μακαρίζειν σε την Θεοτόκον, την αειμακάριστον, και παναμώμητον, και μητέρα του Θεού ημών». Είτα εσύναψε και την Τιμιωτέραν μέχρι τέλους. Ακούσας δε ταύτα ο εντόπιος μοναχός, εθαύμασε, και λέγει προς τον φαινόμενον ξένον. Ημείς μόνον ψάλλομεν «την Τιμιωτέραν»· το δε «Άξιον έστιν», ουδέποτε ηκούσαμεν, ούτε ημείς, ούτε οι προτύτεροι από ημάς. Αλλά παρακαλώ σε, ποίησον αγάπην, και

γράψον και εις εμένα τον ύμνον τούτον, διά να τον ψάλλω και εγώ εις την Θεοτόκον. Ο δε αποκριθείς, φέρε μοι, του λέγει, μελάνι και χαρτί, διά να τον γράψω. Ο δε εντόπιος, δεν έχω του λέγει, ούτε μελάνι, ούτε χαρτί. Και ο φαινόμενος ξένος, φέρε μοι, του είπε, μίαν πλάκα. Ο δε μοναχός δραμών, εύρε πλάκα, και του την έφερε. Λαβών δε ταύτην ο ξένος, έγραψεν επάνω εις αυτήν με τον εαυτού δάκτυλον τον ρηθέντα ύμνον, το «Άξιον έστι». Και, ω του θαύματος! τόσον βαθέως εχαράχθησαν τα γράμματα επάνω εις την σκληράν πλάκα, ωσάν να εγράφησαν επάνω εις πηλόν απαλώτατον. Είτα λέγει τω αδελφώ· από της σήμερον και εις το εξής, ούτω να ψάλλετε και εσείς, και όλοι οι ορθόδοξοι. Και ταύτα ειπών, έγινεν άφαντος· ήτον γαρ Άγιος Άγγελος, απεσταλμένος υπό Θεού, διά να αποκάλυψη τον Αγγελικόν ύμνον τούτον, και τη Μητρί του Θεού πρεπωδέστατον· μάλλον δε, ήτον ο Αρχάγγελος Γαβριήλ, ως ρηθήσεται έμπροσθεν.

Αφ’ ου δε ήλθεν από την αγρυπνίαν ο γέροντας, και εισήλθεν εις το κελλίον, αρχίζει ο υποτακτικός αυτού να ψάλλη το, Άξιον έστι, καθώς ο Άγγελος αύτω επαρήγγειλε· και ακολούθως δείχνει εις τον γέροντά του και την ρηθείσαν πλάκα με τα ‘ Αγγελοχάρακτα γράμματα. Ο δε ταύτα ακούσας, και ιδών, έμεινεν εκστατικός διά το τοιούτον θαυμάσιον. Και λοιπόν, λαβόντες και οι δύω την Αγγελοχάρακτον εκείνην πλάκα, απήλθον εις το Πρωτάτον και δείξαντες αυτήν εις τε τον πρώτον του Αγίου Όρους, και εις τους λοιπούς γέροντας της Κοινής συνάψεως, εδιηγήθησαν εις αυτούς άπαντα τα γενόμενα¯ οι δε δοξάσαντες ομοφώνως τον Θεόν, και ευχαριστήσαντες την Κυρίαν ημών Θεοτόκον, διά το παράδοξον τούτο, ευθύς απέστειλαν την πλάκα εις την Κωνσταντινούπολιν, προς τε τον Πατριάρχην, και τον Βασιλέα, σημειώσαντες εις αυτούς διά γραμμάτων άπασαν την υπόθεσιν του τοιούτου τερατουργήματος.

»Από τότε δε και ύστερα, ο μεν Αγγελικός αυτός ύμνος διεδόθη εις όλην την οικουμένην, δια να ψάλλεται εις την Θεομήτορα, από όλους τους ορθοδόξους. Η δε Αγία είκών της Θεοτόκου, η ευρισκομένη εις τήν Εκκλησίαν του κελλίου εκείνου, εν ω το τοιούτον γέγονε θαύμα, μετεφέρθη από τους πατέρας του Αγίου Όρους, εις την Έκκλησίαν του Πρωτάτου· και εις αυτήν ευρίσκεται έως της σήμερον, ενθρονιασμένη επάνω τού Ιερού Συνθρόνου, εντός του Αγίου Βήματος, επειδή και έμπροσθεν της εικόνος ταύτης εψάλθη πρώτον υπό του Αγγέλου ο ύμνος ούτος. Το δε κελλίον εκείνο, έλαβε την επωνυμίαν να ονομάζεται, Άξιον έστι. Και ο λάκκος εκείνος, εις τον όποιον το κελλίον ευρίσκεται, ονομάζεται από όλους έως της σήμερον, «Άδειν» ο έστι ψάλλειν, διά το να εψάλθη πρώτον εις αυτόν ο Αγγελικός, και Θεομητροπρεπής ούτος ύμνος».

Και συνεχίζει ο άγιος Νικόδημος: «Ότι δε το θαύμα τούτο είναι πολλά παλαιόν, και ότι ο Άγγελος οπού εφάνη, ήτον ο Αρχάγγελος Γαβριήλ, μαρτυρεί και το εν τοις

τετυπωμένοις Μηναίοις γεγραμμένον, κατά την ενδέκατην του Ιουνίου μηνός, ούτω· «Τη αυτή ημέρα η Σύναξις του Αρχαγγέλου Γαβριήλ εν τω Άδειν». Επειδή γαρ, ως φαίνεται, εν τη ενδέκατη του Ιουνίου ηκολούθησε το τοιούτον θαυμάσιον τούτου χάριν οι τότε πατέρες, ετέλουν Σύναξιν, και Λειτουργίαν κατ' ενιαυτόν, εις τον ρηθέντα λάκκον, τον επονομαζόμενον Άδειν, εις μνήμην του θαύματος, τιμώντες, και δοξάζοντες τον Αρχάγγελον Γαβριήλ· όστις, καθώς απ' αρχής έως τέλους εστάθη ο ένθεος υμνολόγος της Θεοτόκου, και τροφεύς, και διακονητής, και χαροποιός αυτής ευαγγελιστής· ούτως υπηρέτησε και εις το να αποκάλυψη τον όντως Θεομητρικόν τούτον ύμνον, ως αυτώ μόνω κατά πάντα πρεπούσης της τοιαύτης διακονίας.

Και πάλαι μεν ο Δεσπότης των όλων Θεός, έδωκε τας δέκα εντολάς εις τους Εβραίους, γεγραμμένας με τον εαυτού δάκτυλον, επάνω εις τας δύω λιθίνας πλάκας. Τώρα δε ο Άρχων των του Θεού Αγγέλων, έδωκεν εις όλους τους ορθοδόξους, τον πλέον γλυκύτερον, και ερασμιώτερον ύμνον της Μητρός του Θεού, γεγραμμένον εις λιθίνην πλάκα με τον αρχαγγελικόν αυτού δάκτυλον.

»Βλέπε δε και πως επληρώθη η προφητεία του θείου Γαβριήλ, οπού είπεν, ότι να ψάλλωσι τον ύμνον τούτον όλοι οι ορθόδοξοι' διά τιτόσον κοινός και τόσον ποθεινός εγένετο ο Αρχαγγελοσύνθετος ούτος ύμνος εις όλους τους ορθοδόξους, ώστε όπου, και αυτά τα μικρά παιδάρια των Χριστιανών, ηξεύρουν και τον ψάλλουν μεγαλοφώνως την σήμερον, με μεγάλην χαράν της καρδίας των, εις δόξαν της Θεοτόκου· ης ταις αγίαις πρεσβείαις αξιωθείημεν της βασιλείας των ουρανών.»

Το θεομητορικό μεγαλυνάριο «Άξιον έστιν» αποτελείται από δύο διακεκριμένους ύμνους, απ' το αγγελοδίδακτο προύμνιο «Αξιον έστιν ως αληθώς, μακαρίζειν Σε την Θεο-τόκον, την αειμακάριστον, και παναμώμητον, και Μητέρα του Θεού ημών» και από τον ειρμό της θ΄ ωδής του κανόνα της Μεγάλης Παρασκευής «Την τιμιωτέραν των Χερουβείμ, και ενδοξοτέραν ασυγκρίτως των Σεραφείμ, την αδιαφθόρως, Θεόν Λόγον τεκούσαν, την όντως Θεοτόκον Σε μεγαλύνωμεν», ποίημα του αγίου Κοσμά του Ποιητού (8^{ος} αι.).

Ο ύμνος πέρασε απ' τα τέλη του 10^{ου} αιώνα σε λειτουργική χρήση και ψάλλεται στη θεία Λειτουργία του ιερού Χρυσοστόμου, όποια ημέρα κι αν τελείται αυτή, μετά την εκφώνηση «Εξαιρέτως της Παναγίας αχράντου...» απ' τον α΄ χορό, στον ήχο που ψάλθηκε και το Χερουβικό. Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις που «καταλίμπάνεται» και ψάλλεται άλλο αντ' αυτού.

Ψάλλεται επίσης στον Όρθρο και στους δύο Παρακλητικούς κανόνες της Θεοτόκου και αναγιγνώσκεται στις ακολουθίες της Τραπέζης και του Μικρού Αποδείπνου.

Κατά τήν τοπική αγιορείτικη παράδοση ο αρχάγγελος Γαβριήλ έψαλλε τον ύμνο σε ήχο β΄.

Πλήρη ακολουθία στο «Άξιον έστι» φιλοπόνησε ο λόγιος ιεροδιάκονος του Ρωσικού Κοινοβίου Βενέδικτος «εύλαβεία τη προς την Κυρίαν Θεοτόκον, αιτήσει των του Πρωτάτου Εκκλησιαστικών, κατά το 1838».

Εκδόθηκε τέσσερεις φορές στην Αθήνα (1854, 1857, 1890, 1971) και μια στις Καρυές του Αγίου Όρους (1924). Η μετάφρασή της στα σλαβονικά τυπώθηκε δύο φορές, μια στην Κωνσταντινούπολη (1861) και μια στη Θεσσαλονίκη (1910).

Ο κανόνας είναι γραμμένος σε ήχο δ΄. «Ανοίξω το στόμα μου», Στη θέση του συναξαρίου δημοσιεύεται το υπόμνημα του Πρώτου Σεραφείμ.

Τα δοξαστικά, που τονίστηκαν μουσικά, «αντεγράφηοαν διά χειρός Αβερκίου Μοναχού Αντιπροσώπου Ιεράς Μονής Ξενοφώντος εν έτει 1923».